H. Nurgül Begiç, *Türk Kültüründe Oyuncak Bebekler*, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2023, ISBN: 978-625-6957-69-5, 412 sayfa.

Öğr. Gör. Ceren ÖZ*

Günümüzde teknolojik gelişmeler, üretim ve tüketimdeki artış, güncel gelişmelere ulaşım ve bu gelişmeleri kabullenme hızı göz önüne alındığında, söz konusu sürecin maddi kültür unsurlarının sürdürülebilirliği açısından olumsuz etkileri olduğu söylenebilir. Aynı şekilde çocukluğa ait imgeler de günlük yaşam içerisinde kimi zaman kendisine yer edinememekte, sürdürülebilir olma özelliğini kaybetme, kimi zaman da unutulmaktadır. Bu noktada halk bilimi alanında önemli çalışmalar yapmış olan ve bu konuda ulusal ve uluslararası dergilerde, yayın organlarında yayımlanmış birçok akademik çalışması bulunan Doç. Dr. H. Nurgül Begiç'e ait Türk Kültüründe Oyuncak Bebekler kitabının, alan yazına katkı sağlayacak ayrıntılı bir kaynak sunmanın yanı sıra, insanların geçmişlerinde bağ kurdukları çocukluklarına ait imgeleri anımsatma fırsatı sunması ile de oldukça değerli olduğu düşünülebilir. Sekiz bölümden oluşan çalışmada; Begiç'in Türk kültüründe oyuncak bebekler hakkında geniş alan yazımına ek olarak; akademisyen ve halk bilimci kimliği ile geniş bir coğrafyadan, saha araştırması ile desteklediği çok sayıda el yapımı oyuncak bebeğin bulunduğu bebek koleksiyonuna da yer verilmektedir.

Toplumları bir arada tutan önemli unsurlardan bir tanesi kültürel birikimleridir. Oyunlar çocukların dünyası ve kültürün önemli birer kaynağı iken oyuncaklar da oyunların ayrılmaz unsurlarıdırlar. Çocuklar oyunlar ile eğlenirken kültürleri ile tanışırlar. Oyuncak ve özelinde oyuncak bebekler, tüm toplumların en küçük bireyi olan çocukların eğlence, eğitim, zaman geçirme ve erginlik rollerine alışmak için kullandıkları ortak objelerdendir. Geçmişten günümüze birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan ve Orta Asya kültürünü taşıyan Türklerin egemen olduğu Anadolu'da oluşan kültürel çeşitliliğin ortaya konabileceği alanlardan biri de oyun ve oyuncaklardır. Kitapta Türk oyuncak bebek tarihinden başlayarak Anadolu halk kültürü içerisinde yer alan yapma bebeklere ve bu bebeklerin coğrafi bölge bazında sınıflandırılmasına yer verilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda geleneksel bebekler, günümüz oyuncak bebekleri ile irtibatlandırılarak kültürlerin gelişimi ve yolculuğu hakkında detaylı bilgilere ulaşılabilmektedir.

El yapımı bebekler, çocuk ve çevresindekilerin kültürel beraberliğinde üretilen yaratıcı maddi kültür örnekleridir. Oyuncak bebekler sayesinde gelecek kuşaklara kültürel bellek ve kimlik aktarımı sağlanır. Bu eserin Türk toplumunda oyuncak bebeğin tarihsel süreçteki önemini vurgularken, aynı zamanda geniş koleksiyonu sayesinde bebekler ile oyun oynamış kuşaklardan, bu bebekleri tanıma fırsatı yakalayamayan kuşaklara kültür aktarımına da vesile olabileceği düşünülmektedir. El yapımı bebekler, dolayısıyla oyunlar aracılığıyla kültürü oluşturan gelenekler yeni kuşaklara aktarılarak yaşatılır. Bu alanda merak edinen yazarın çevresi, yakınları ve öğrencileri büyüklerinden geleneksel bebek yapımını öğrenmiş, hikâyeler dinlemiş ve oyuncak bebekler ile koleksiyona katkı sağlamak istemişlerdir. Çalışma bu noktada birçok insanın benzer hikâyeler ve oyuncak bebekler ile kendi kültürlerinden izleri bulabilecekleri bir kaynak iken; aynı zamanda somut olarak da birçok hayata dokunmuş, toplumdan bizzat beslenerek onlara sunulmuş bir kaynak olma özelliği de taşıması açısından önemlidir.

* Çankırı Karatekin Üniversitesi, cerenoz@karatekin.edu.tr, Çankırı / Türkiye, ORCID ID: 0000-0001-6345-4040.

Çalışma tarihsel süreçte oyuncak bebeklerden başlayarak, Türk kültürünün temel geleneklerinden birini oluşturan el yapımı bebek yapımcılığını ayrıntılı bir şekilde inceleyen sekiz ana başlıktan meydana gelmektedir.

İlk bölümde; oyun ve oyuncakla ilgili genel bilgiler verilmektedir. Bu bölümde kültürün oyun çevresinde oluştuğu ve oyunun yalnızca çocukluk döneminde değil yaşamın her dönemindeki varlığı vurgulanmıştır. Ayrıca oyuncakların oyunlardaki yeri ve katkılarına değinilmiştir. Günümüz dünyasında oyuncak ve bebeklerin özellikle çocukların hayatlarında varlıklarını sürdürmeye devam ettikleri fakat biçimsel ve semantik olarak ifade ettiklerinde geçmişten günümüze değişimler yaşandığı üzerinde durulmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde; oyuncak bebek kavramı ve etimolojisi üzerinde durulmaktadır. Birçok oyunun değişmez parçası olan oyuncak bebeklerin Türk dünyasındaki adlandırmaları açıklanırken, adlandırmalar üzerinden bu topluluklarda oyuncak bebeğin ifade ettikleri ile ilgili de çıkarımlar yapılmaktadır.

Üçüncü bölümde; oyuncak tarihi hakkında bilgiler verilmektedir. Dünya tarihinde oyuncağın ortaya çıkışı, oyunlardaki yeri ve ağırlıklı olarak oyuncak bebeğin yolculuğu araştırılmaktadır. Yalnızca Türk toplumlarında değil bütün toplumlarda oyuncakların özellikle hayat ile tanışma evresindeki önemi üzerinde durulmaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde; eski Türk medeniyetlerinin kurulduğu Orta Asya'da oluşturulan Türk kültüründe var olan oyuncak ve oyuncak bebek kültürünün Anadolu'ya taşınması ve Anadolu topraklarında devam eden Türk oyuncak bebek tarihi hakkında detaylı bilgiler aktarılmaktadır. Çalışma geniş bir bebek koleksiyonuna sahiptir ve koleksiyonda kültürel çeşitliliğin izleri kendini belli etmektedir. Bu kültürel çeşitliliğin oluşumuna hizmet eden oyuncak bebeklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya yolculuğu çalışmanın bu kısmında detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.

Bebekler geçmişten günümüze oyunların önemli unsurları olmalarının yanı sıra kimi zaman inanca dayalı göstergelerin taşıyıcısı olurken, kimi zaman da insan bedenine benzerlikleri nedeniyle sembolleştirilmişlerdir. Beşinci bölümde; Türk kültüründe bebeklerin inanca dayalı kullanım alanları, özellikle Anadolu'daki bir kısmı günümüzde de devam eden uygulamalar üzerinden açıklanmaktadır.

İnsanların en temel ihtiyaçlarından birisi olan giyinme kültürel çeşitlilikten oldukça etkilenmiştir. Anadolu'da giyim kuşam; kültürlerin belirleyici özelliklerini ve göstergebilimsel olarak niteleyici pek çok unsurunu barındıran önemli kültürel taşıyıcılardandır. Çalışmanın altıncı bölümünde; geleneksel giyim kuşam kültürünün tanıtımını amaçlayan ve kültür turizmine kazandırılmaya çalışılan folklorik giysili bebekler hakkında bilgi verilmektedir. Bu bebeklerin giysileri aracılığı ile kültürel göstergeleri taşımaları açısından önemlerine değinilmiştir.

Yedinci bölümde; oyuncak bebeklerin sergilenmesi amacıyla dünyada ve ülkemizde açılmış müzeler hakkında bilgi verilmektedir. Bu sergi ve müzeler toplumda oyuncak bebeklerin öneminin birer kanıtı niteliğindedir. Genel olarak oyuncak bebekler aracılığı ile kültürün tanınması ve aktarılmasını hedefleyen müze ve sergilerin önemi vurgulanmıştır. Bu bağlamda tanıtım ve aktarım açısından ele alındığında bölgesel katkı sağlayan müze ve sergilere nazaran çalışmanın hedef kitlesinin ve bu hedef kitleye ulaşma potansiyelinin daha çok olacağı düşünülebilir.

Yaklaşık otuz yıldır toplanan el yapımı bebekler içinden seçilen örneklerden oluşturulan çalışmanın sekizinci ve son bölümünde; Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesi esas alınarak tasniflenen el yapımı bebekler, renkli görselleriyle birlikte kullanılan malzeme, yapım yılı, yeri ve öyküleriyle birlikte verilmektedir. Çalışmanın bu bölümü okuyucularına geniş bir koleksiyon sunmaktadır. Bu koleksiyonun yaş grubu, etnisite, inanç, düşünce ve giyim kuşam kültürü açısından pek çok insanın ilgisini çekecek özelliklere sahip olduğu

düşünülmektedir. Bölgeye göre tasniflenen bebekler o bölgenin demografik yapısı, iklim koşulları, etnografik özellikleri ve kültürü açısından önemli bilgiler barındırmaktadır. Göstergebilimsel olarak semboller ve renkler aracılığı ile birtakım inançları, kapama, süsleme, örtünme biçimleri, el sanatları gibi detayları barındıran giyim kuşam özellikleri ile kadın ve erkeğin toplumdaki yerini, çalışma koşullarını aktaran bebekler aynı zamanda yapımında kullanılan malzemelerle de bölgede yetişen hammaddeler hakkında bilgi vermektedir. Bu noktada çalışma; pek çok yaş grubu ve araştırmacı için başvurabilecekleri inanç, kültürel tarih, kültürel ve yerel coğrafya, halk bilimi, göstergebilim, giyim kuşam kültürü gibi açılardan kodlar barındıran önemli bir kaynak olma özelliği taşımaktadır. Görsel olarak bebeklerin sunulması kitabın yaş sınırına hizmet etmemesi adına oldukça önemlidir. Bu sayede küçük yaşlardan itibaren görsel hafızanın kültürel imgelerle beslenmesi desteklenebilecektir.

Türk Kültüründe Oyuncak Bebekler, el yapımı oyuncak bebek alanında yazılmış oldukça kapsamlı bir araştırmayı ortaya koymakla kalmayıp, bu kapsamlı araştırmayı her bir bebekte görsel imgeler ve hikâyeler barındıran somut örnekler ile desteklemektedir. Bu nedenle çalışmanın Türk kültür tarihine önemli bir katkı sunacağı ve Türk kültürünün zenginliğine ilgi duyanlar için bir kaynak olacağı düşünülmektedir. Kültür endüstrisi içerisinde bebeklerin yeri göz önüne alındığında; hemen hemen her yaş grubuna hitap edebilecek bölümler barındırması nedeniyle geniş bir kitleye ulaşabileceği ön görülen çalışma; özellikle kültürün aktarılmasında nesiller arası bir bağ kurabilme potansiyelini barındırmaktadır. Bu eser, halk bilimi ve Türk kültürü konusunda da araştırma yapanlar için başvurulabilecek temel bir kaynak niteliği ile birlikte bebekler özelinde millî kültürün geçirmiş olduğu evreleri gösteren görsel bir kaynak olma özelliği de taşımaktadır.